

A-4643

Odaw rahwa jututuba Nr. 2.

**Kuidas Hiidlane
Lääne taati tüsfas.**

Rüla jutt lähemast minewikust.

J. A. Feldmann.

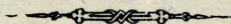
**Haapsalus,
J. A. Feldmann'i kirjastus.**

Odaw rahwa jututuba Nr. 2.

Kuidas Siidlane
Lääne taati tüsjas.

Külajutt lähemast minewikust.

J. A. Feldmann.

Haapsalus,
J. A. Feldmann'i kirjastus.

2666

A 4643.

M. Tamwerf'i trüff Haapsalus.

Wana Tõhu Tõnu Läänemaal, nagu igaüks, kes teda ligemalt tundsid, teadsid ka, et ta suur kitsipung ja kopika korjaja oli. Tõnul oli suur talukoht päriseks ostetud ja tasa maksetud; peale selle pidas ta veel ligidal olevat karjamõisat rendi peal.

Et ta teenijaid liia töõga ülemäära waewas, sellepärast wahetasiwad need tihti. See oli haruldane asi, kui keegi Tõhu Tõnut aasta otsa teenis; enamasti olid aastas ikka neljad teenijad. Et ta wiimasel ajal oma lähedalt teenijaid ei saanud, kamandas ta neid kaugemalt. Temal oli neid setukate feast ja Saaremaalt, Tartu tagant ning õigust ütelda igast kohast, isegi mõista ikka kõige „jätisemad“. Ta oli nende läbi küllalt südamewalu tunnud, aga nii suurt walu weel mitte, kui talle keegi ühesilmaga Hiiusaare mees walmistas.

See juhtus mõni aasta tagasi, kibedal heinaajal, et Tõnu teenistusest kaks setukest ja üks Põltsama poolt mees korraga ära putkasid. Kui niisugune putkamine talwisel ajal juhtus, siis oli see Tõnule otse meelepärast, sest niisugusel korral ei olnud Tõnul neile tehtud töö eest midagi tasuda, aga nüüd, mil inimest iga tund kibedasti tarwis oli, tegi nende putkamine wana Tõnu meele hapuks... Ta kuulas siit ja sealt, aga kufagilt ei saanud uusi asemele. Töö kippus koguni raisku ja ripakile jääma: hein oli alles enamiste tegemata, aga rukis küpses ja ootas sirpi.

Rüll fundis Tõnu allesjäänud teenijaid taga, ei annud neile õõl asu magamiseks ega päewal puhkamiseks. Suba ähwardasid paar poissi jälle putkama panna, kui õõsel kolmest tunnist vähem magamise aega antakse ja hapu silkude asemel mitte häid Pärnu räimi leiva kõrwaseks ei anta. Rüll püüdis Tõnu seletada, et nii pikk magamiseaeg terwisele mitte hea ei olla. Tema olla arsti kutseri ema suust kuulnud, et palju magamine teha were halvaks ja sigitada warakult surma. Ka

olla hapud silgud kasulikumad süüa kui hapnemata, sest hapud olla seedimiseks süüdamad. Aga poisid ei hoolinud Tõnu seletustest midagi, vaid olid walmis minema, kui nende tingimisi ei täideta. Pea tingimiste ettepanaja oli keegi Hiiumaalt tulnud aeglane üheshilmaga, aga tüsedea kondiga pois, Mats.

„Mul oo see praegust üks keik, kus ma teenin; kui seda äi soa, mis nõuan, lähen kui tuul ee“, rääkis ta kindlalt.

Wana Tõhul, nagu teda sagedasti ligikonnas nimetati, ei jäänud muud nõu üle, kui pidi järele andma. Hiiu Mats, nõndasama ka teised sulased jäiwad selle tingimisega paigale, et neid iga ööse kolm tundi tublisti magada lastakse, peale selle weel päewal tund keshommiku- ja poolteist tundi lõunaaega antakse . . . Nagu igaüks teab, oli seegi puhkuse aeg liig lühikene küll, sellepärast lahkusid teenija aeg ajalt üks teise järele ja Tõhu Tõnul oli uute kuulamistega tegemist; aga Hiiumaa Mats oli rahul ja jäi Tõnule põliseks sulaseks . . .

Alasta, kaks kolm läksid mööda, Mats teenis ikka Tõhul. Ta oli küll pikaline, aga sellelgi pärast ei olnud ta laisk. Ta tegi järjest ja hoolega tööd; pall ei olnud ka mitte suur, sellelgi pärast oli Tõnu õige õnnelik, et Mats sellelgi, Mardipäewel lahti ei ütelnud, waid tulewal aastal endiste tingimistega teenima lubas jääda. Mats rääkis küll wähe, aga mis ta sõna ütles, sellel oli, „saba taga“ — see tähendab: mõte sees. Pikka juttu ega nalja Mats ei armastanud. Wans Tõhu Tõnis ei usaldanud küll kellegile oma mõtteid awaldama, sest et ta kedagi ei uskunud, waid kõiki salalikkudeks pidas, nagu ta ise salalik oli; aga Hiiu Mats oma pikalase oleku ja wähesese jutu pärast sai temale ustawaks sõbraks. Mõndagi asja ja ettewõtet, mida Tõnu oma naeselegi ei usaldanud rääkida, rääkis ta ainult Matsile, sest ta teadis, et Mats saladusi wälja ei lobise.

Mis ta Matsile rääkis, see oli nagu „kaewu räägitud.“ Keegi ei saanud sellest teada. Ka oliwad nõuanded, mis ta Matsilt sai, kõik õiglased ja kasulikud. Mats oli ikka päris hea nupumees, sellepärast ei wõigi imeks panna, et Tõnu kõige õrnemates perekonna asjadestki Matsi nõu hakkas tarwitama.

Tõnul oli üks ainuke laps, poeg Peeter, kes ta ilusa talutoha ja suure waranduse pärija oli. Nagu juba nimetatud, oli Tõnu läbi ja läbi kitsi. Et oma warandust kaswatada, nõudis ta kõigidelt tubliste tööd. Ka poeg Peeter pidi nii kui jaksas tubliste töötama. Ei antud talle sugugi aega; hel-

litamitamistest ei olnud juttugi. Harilikult saavad ühiskond lapsed ärakoolitatud ja laisaks õpetatud . . .

Peetri lugu oli koguni teine; ta sai hellitamise asemel üleliigse tööga waevatud, sellepärast oli ta kuiwetanud ja nooruses üsna wana näoga. Mitte üksi ilupoolast ei jäänud Peeter liia töö pärast kõhnaks, waid weel suuremal määral waimu poolest. Peeter ei mõistnud lugeda ega kirjutada, muust ei maks rääkita. Koolid küll oliwad, kooli sundus ka, aga Tõnu ei raatsinud poega kooli saata, maksis trahwiraha ära ja lastis poisi kodu tööd teha. Ta ütles üsna häbenematalt: „Mul on see 5 kopikut trahwiraha ikka palju hõlpsam äramaksta, kui Peetrit kooli saata. Pean ma poisi kooli saatma, siis on mul tarwis teine tema asemele palgata ja see tuleb wähemalt 20 kopikat päewa peale . . .“

Uga üks tehti weel ära, mida Tõnu ei suutnud mõelda. Trahwiraha üksi ei aitanud: Tõnu pandi weel peale selle kolmeks päewaks wallamaja juurde wangi. See oli Tõnul küll hapu. Ta saajatas kooliõpetajat, kes päewad wõlgu kirjutanud; kooliwanemat, kes järelejätmata trahwimist nõudnud, ja kohut, kes trahwi ja wangistust mõistnud. Edespidi oli ta targem: kaebas, et pois on põdur, ei suuda koolis käia.

Nõnda jäi Peeter kooliõpetusest koguni ilma, kodusest õpetusest ka niisama, sest raamatuid nende majas ei olnudki. Tõnu pidas neid raha ja aja raiskajateks. „Ruhu talupoeg tarkusega läheb?“ ütles ta, kui naabrid laste koolitamistest kõnelesid ehk raamatu ja ajalehe lugemisest rääkisid.

Rui Peeter kaksikümmendwiis aastat wana oli, hakkas Tõnu temale „teistpoolt“ muretsema; isegi mõista, kõige rikkamad neiud wõeti tähelepanemise alla: kuulati ja noriti teadusi — palju keegi kaasaraha saab. Wähemat kolmetuhandelist ei tahetud wõtta; aga nii suure summa omanikku ei olnud leida . . .

Uastad kadusid ajamerde, aga Peeter jäi ikka poisimeheks. Ühel kewadel kui Tõnu kusagilt tüdrukut ei saanud, kõneles ta lugu Matsile ja ütles:

„Oleks küll suur kasu, kui Peeter naise wõtaks, oleks töötegija ilma palgata käes olewat, ei saaks lahti ütelda ega äraminna.“

„Noo, mis siis wiga oo, et Peeter naist äi weta?“ küsis Mats peremehe kurtumist kuuldes.

„Rust wõtta, kui kusagilt saada ei ole!“ ohkas Tõnu õiglase wiisiga, nagu oleks ilm neiudest koguni tühjaks jäänud.

Mats pigistas sellegi ühe filma kinni, muigutas moffi ja ütles siis imestades:

„Kuidas nii? Eks ilmas oo ilusaid emasid küllalt! Keif ootavad kofijaid ja tahavad hee meelega mehele saada, miks Peeter siis neid nenda tunneb puuduma!“

„Dõsi küll, et neidusi kõit ilm täis on ja igaüks heameelega meest igatsleb,“ kostis Tõnu, „aga mis peab niisugustega tehtama, puudub ju enamasti kõitidel tarvilik kaasaraha. Peetri tulewane kaasakene peab ometi kõigewähemalt kolmetuhandeline olema! . . . Kuula, Mats, ehk leiad kusagilt mõne niisuguse. Ihu ja nooruse peale meie ei waata, kui ta aga rikkas ja tugewa käewarrega on, kes kapitali kaasa toob ja tugewasti tööd wõib teha.“

Mats mõtles natuke järele ja ütles siis:

„Eks neid ilmas oo igate moodi . . . Kui ma alles Hiiu maal olin, kiitles iga pühapeewa ehtu keegi isa kõrtsis, et temal kolmetuhandeline rublaline tüdar kodus olla. Oleks ligemal olema, weiks kuulata, ehk oo alles üksik; eks sellest saaks Peetrile paras paaruline.“

See kuulutus pani Tõnule kilgi kõrwa taha.

„Wõi Hiiu maalt leidub kolmetuhandelisi! . . . On küll kaugele, aga mis sellest lugu; mõistulauluke ütleb ju ka: Tamm Tartu raja äärest, lepp Lääne luha rannast, juured kofku joo-sewad, ladwad kofku langewad; ega siis seegi nii suur ime ole, kui meie Peeter Hiiu maalt omale kodutana koju toob, kui ta aga rikkas ja töökas peaks olema. On ju ka siin ümberkaudu mõni, kes sellewõrra raha kaasa saab, aga need on liiga upsakad ja peawad tühjadest asjadest lugu . . . Olen mõndagi kuulamas käinud, aga ei lähe asi korda, üks põlgab Peetert wanaks, teine inetuks; Mäe kõrtsi Kai, kes kihelkonna koolis laisflema on õpinud, ütles koguni: „Õpetage Peetert enne lugema, siis hakkame kosja asjust kõnelema.“ — Häbemata nõudmine! Kellele on lugemine leiba, ihutatet, wõi raha andnud, ega Peeter ometi kerjajaks pea hakkama, kes lugemisega raha teeniwad.“

Nõnda mõtles Tõnu ja plaanitses ühtelugu, kuidas Hiiu maalt rikka neiu Peetrile kodukanaks kätte saaks . . .

Talw tuli ja tasandas teed; tegi sillad soode peale, madalate maade peale, tarretas ka wee mannermaa ja Hiiu saare wahel kõwaks.

Nüüd tuletas ühel õhtul tallis hobuseid talitades Tõnu Matsile kewadist kõnet jälle meelde ja ütles:

„Kuule Mats, sa kewadel teatsid ikka kõneleda, et Hiiumaal keegi neiu olla, kes oma kolmtuhat kaalub, peame õige tõsise nõu, kuidas selle Peetrile naiseks saame; aga vähemalt küünla kuus peab see asi korda saama saadetud, sest hiljem võib jää lahti sulada ja Hiiumaale peasemise võimatumaks teha. . . . Uga hoia, et sest keegi teada ei saa!“

Nüüd hakkasid tihedad nõupidamised Tõnu ja Matsi vahel, kuidas asja joonele seada ja rikka neiu Hiiumaalt koju saaks tuua. Aegamööda sai ka perenaisele ja Peetrile lugu teatatud.

Perenaine ei tahtnud esiteks nõusse heita; arvas asja liig suureks, teed pikaks ja hädasohtlikuks.

„Mine nüüd ülemere minijat otsima,“ ütles ta „kes teab mis sugune inimene võib olla!“

„Noh, inimene on ikka inimene, olgu teda isa Hiiumaalt ehk Pihkva piiril kaswatanud,“ waigistas wana Tõnu, kui „teinepool“ tema nõu heaks ei kiitnud. „Muidu on inimesed kõik ühesugused, elagu nad siin ehk seal; kuid raha, mis Hiiumaalt neiu ligi toob, tõstab wäärtuse teistest üle. Mõttele ometi: kolmetuhandeline, see on suur asi; siitmaist ei ole ju niisugust kufagilt saada.“

Wiimaks oligi eit ka nõus ja asi küps.

Doeg Peeter pidi kõigega rahul olema — ja oli ka . . . Tema oli arg, tagasihoidja mehike. Oli nooremalt ka mõnda kuulsamad neidu waatamas käinud, aga iga kord oma kohmetu oleku ja iluta näolapikese pärast neidudest ära põlatud. Mõni oli üsna lausa ütelnud: „Hobuse ja sõiduriistad wõtaks küll, poleks seda wa poisinuustakast peal olemat!“ Sellest see tuligi, et Peeter kõigega rahul oli, keda isa nõuks wõttis kosida.

Rui isa Peetrile teatas, et tal nõu on Hiiumaale kosja teekonda ette wõtta, küsis Peeter lihtsalt: „Millaal siis minema hakkame?“

Teelemineku hakatus määrati 10 weebruari peale. Kõik seati kohale: nimetatud päewal rakendati kaks hobust pika korwree ette. Isa Tõnu, poeg Peeter ja sulane Mats istusiwad peale ja kosjafõit algas Hiiumaale.

Rahapäewalise reismise järele jõudsiwadki wahwad mehed wiimaks Hiiumaale, kus Mats neile tarwiliseks teejuhiks ja asjajajaks pidi olema.!

Mats juhtis nad ka warsti sinna, kus kolmetuhandeline neu elutses. Kõneles pererahwale ära, mis mehed ottsiwad ja nõuawad. Lugu kuuldes, oli kawalal Hiiu taadil kohe nõu walmis, kuidas kaugele tulnud kosilasi tüsata. Tütar oli tal tubli tümmakas, mõistis merel kalu püüda ja kodu wõrku kududa, aga raha, mida suuremaa kosilased ottsiwad, ei olnud kopitutki . . .

Et tütar kolmetuhandeline, see oli ainult kõrtsis sooja peaga kiitlemine olnud. Wana Hiiu taat ei lastnud aga kaugele tulnud wõõraid sellest midagi määrgata, et temal tütrele kaasaraha ligi anda ei ole.

Kosja kaup sobiti walmis . . .

Kui muud asjad kõik kokku räägitud olid, kõhatas Tõnu paar korda, nihutas ennast toolil ja katsus kõrwatagust. Näha oli, et tal midagi tähtsat südame peal pakitses; ta kõhatas weel kord ja algas siis kõnet, mille tuum kõige tähtsam oli kõnelejale enesele ja kuulajatele:

„Nüüd on asjad kõik joones“, ütles ta, „minu poeg ja teie tütar sünniwad hästi kokku küll, aga see oleks siiski ikka hea, kui selgesti teada saaksime, palju austatud Hiiu peremees ka tütrele kaasaraha ligi tahab anda. Meie pool oli ikka kuulda, et kolmetuhat saada, kas on nõnda õige? Meie oleme ise rikkad inimesed, ei taha sellepärast waest, ilma rahata inimest majasse wõtta. Peetri naine peab ikka vähemalt kolmetuhandeline olema. Waeseid, ehk vähema kaasarahalist oleks oma ligidalt küll saanud; mis meid pikka teed käima sundis, oli rikaste puudus“.

„No, ega mina oma last ikka tühjalt sinna kaugele ei saada; meil ikka oo korjatud kah,“ ütles Hiidlane kawalalt. „Juba kümmeaast aastat seisab kolm tuhat tütre jaoks Tallinnas pankas kasude peal; see oo keige selleaegsete kasudega tema oma.“

Et wale patt on, sellest Hiiu taat ei hoolinud; tema ülem mure oli aga see, et tütar mehele saab. Kuidas tütre käsi pärast saaks käima, selle üle ei hakanud ta järele mõtlema.

„Et raha praegust Tallinast ära äi saa tuua, aga äsi siiski selge ja kindel peab olema,“ kõneles kawal Hiidlane lühikesel wahelajal järele, „selle pärast kirjutame kindla lepingu oma wahel maha, mille peele julged weite olla, kuni raha käde saate.“

Hiiu taat ise oli Matsi käest teada saanud, et kosilased, isa ja poeg, kumbgi kirjutada ei mõista, ega kirja ei tunnegi; tema poeg aga, kes Keina kõstri juures õppimas oli käinud, kirjutada mõistis, sellepärast julges ta kohe kirjalikku lepingut rahaasjus tegema hakata.

Kosilased pidid, muidugi, sellega rahul olema, sest see oli tõde, et raha kohe Tallinnast võimalik sinna tuua ei olnud, nemad aga Hiius niikaua oodata ei võinud, kui raha Tallinnast Hiiu saarele jõuab.

Rästi siis poeg kirjutuse nõudega sinna tulla ja lepingu kirjutamine algas. Wana Hiidlane ütles ette ja poeg kirjutas: „Mina Hans Hallik, Hiiusaare Rõhma peremees, annan oma kolmetuhande-rublalise tütre, Liisu, mannermaa mehe, Tõhu Tõnu poja Peetrile naeseks.“ —

„Enam ei ole tarwis, nüüd allkirjad ja asi on selge!“ ütles Hiiu Rõhmu peremees.

Et Tõhu Tõnu kolme tuhandet rublat kuulis, arwas ta ifka, et Hiidlane, kolmtuhat rubla, mis ta Tallinna pankas tütre jaoks ju kümme aastat kasu kandmas ütles olewat, kirjalikult tütrele kaasarahaks lubab, sellepärast ei lausunud ta sellele vastu muud kui nimetas veel:

„Need protsendid, mis kümne aastaga on kaswanud, lubasite ifka ka ühes anda, olge head, laske siis need ka veel juure tähendada, siis sõidame kiriku juure, võtame tüdrukulauatähe wälja ja lähme meie koju tagasi, seal saab siis kuulutatud ja laulatatud. Kes pika maa takka veel siia jõuab laulatusele käia.“

Hiidlane oli ka sellega rahul ja ütles poisile:

„Nojah, kirjuta veel: „Kümne aasta protsendid ka veel juurde.“ — „Uga nüüd peate ka teie lastma kirjutada, et perenaise ameti kohe minu tütre käde annate.“

Tõnu tõrkus esite küll vastu, aga andis wiimaks järele, kui Hiidlane walgult kindlaks jäi ja kauba lubas katti jätta, kui seda tingimist ei taheta täita.

„Ugu siis peale“, ütles ta tüki aja wastupanemise järele. „Oleme ise wanad ja Peetrile meie koht ja warandus ifka saab. Kas see mõne aasta warem wõi hiljem saab, mis sellest siis nii suurt lugu. Kirjutage siis õige pea see juurde ka.“

„Noh pois, kirjuta siis veel,“ ütles Hiidlane: „Selle vastu annab suuremaa Tõhu peremees Tõnu perenaise ameti kohe minu tütre Liisa käde“. Et see leping tõeste täidetud

saab, selle kinnituseks kirjutame omad nimed all. „Hiiumaal Rõhmu talus 20. weebruaril 1895 a. Rõhmu peremees Hans Hallik. — „Noh nüüd olge heed, Tõhu Tõnu, kirjutage oma niivi ka alla“ ütles Hiidlane, kui ta poja kirjutatud nimele kolm wildakat risti oli järele tõmbanud, fulge Tõnu kätte pakkudes. Et Tõnu ega Peeter kumbki kirjutada ei mõistnud, kästis Tõnu Hiiu noortmest ka oma nime alla kirjutada ja tõmbas siis, nagu wana Hiidlanegi kolm wildakat risti nime järele. — Nüüd kirjutati teine kiri weel selle järele ära, kriipututi jälle ristid nimele järele ja teine wanamees pistis teise kirja oma tasku. Nüüd olivad asjad täiesti „õiged.“ Selle järele mindi siis kirikumõisa Liisa lauatahe järele. Ra see sai diendatud ja teisel päewal hakkas reis mannermaa poole . . .

Tõnu, Peeter ja Liisa sõitsid ees ja Hiiu taat kes tütar suurele maale perenaiseks seadma tuli, sõitsid sulase Matfiga järele, Liisa wäite kirst wahetokas. Kolme päewase rändamise järele jõutsid kodutana toojad Hiiust Tõhule. Siin wõttis kaugelt toodud kanakest iga kodakondne isesuguse pilguga wastu. Wana perenaine waatas salaliku silmitsemisega järeltulewat asetäitjat pealaest jalapõiani uuriwalt läbi. Tegi siis lahke, naeratawa näo, mille isääralikust muigamisest aga kadendus tulewa minija wastu wälja paistis.

Poisid püüdsid ta näost wälja arwata, kas temast ka hea lahke käega perenaine saab. Karjapois silmitses imestades ta kirjused sukki, ega saanud tükil ajal filmi nende pealt ära pöörata.

Hiius tehtud lepingu järele mindi kui õõ oli üle puhatud, teisel päewal õpetaja juurde kihlusele ja paari nädala pärast olid pulmad.

Et Hiiu taat hõlpsasti oli tütrest lahti saanud, mitte pulmade tegemist ei olnud, see sigitas küll pisut kadedust Tõhu Tõnu südamesse; aga õnneks, andis ka asja temale pulma kulu wähendamiseks.

„Nooriku pool ei saanud pulmi teha, mis meiegi endist palju kulutame,“ ütles Tõnu ja lõpetas pulma pidu juba esmaspäewa lõuna aeg, kuna muidu seal ümberkaudu jõukamatel wiisiks oli ikka nädal otša pulmi pidada, nõnda et pulmalised noorepaari weel kirikusse saatsid ja siis sealt igati oma koju läksid. Kes mitte nädalat otša pulmi ei soowinud pidada, see kutsus siis pulmalised teispäewaks peale pühapäewast laula-

tust kofku, aga pulmade lõpp pidi harilikult ikka järgmisel pühapäeval peale laulatust olema.

Selle kombe wiskas wana Tõhu Tõnu kõrwale, mille eest teda tänada tuleb. Ehk tema seda küll ihnuse pärast, aina oma kasuks tegi, siiski leidis ta pea järelegijaid, sest pikad pulmad olid paljusid ära tüütanud; aga kellegil ei olnud julgust harinenud kombet teisendada, ega esimene olla pikka pulmaeega lühendama. Julges seda aga rikas Tõhu Tõnu teha, siis polnud ka teistel tarwis enam häbeneda . . .

Pulm sai Tõhul küll lühidalt peetud, aga mis selle järeldus? Selle üle pidas Tõnu oma teisepoolega küll käremaid koosolekuid, mis wist selleaegse Tallinnas asuwa „Linda“ seltsi wiimastele koosolekutele sarnanesid. Juba see asi, et Hiis tehtud lepingu järele, perenaise au ja amet kohe noorikule pidi antama, sünnitas wana paari wahel käremaid sekeldusi. Midagi ei olnud wanal perenaisel wastumeelsem, kui otsuse minija kätte andmine. Küll pahandas, kahjatses ja nuttis eit nii wiha kui haleduse pisaraid, kuid parata ei olnud midagi, sest kaup oli kirjalik ja kirjalikku kaupa pidas Tõhu Tõnu kindlaks, ehk ta muidu küll mees ei olnud, keda sõnast pidada wõis. —

Talw taganes kena kewade eest. Lumi oli sulanud, maad tahenenud, põllu peenarde peal haljendas juba noor rohi ja ruki oras oli roheline kui samet; aga weel ei olnud wana perenaine otsust oma käest ära andnud, kuid täna, esimesel mail, pidi see sündima.

Wanad Tõhu talu pidajad käisid weel, nagu tähtsa tunni ettevalmistamiseks, mööda põllu peenart ja kõnelesid sellest.

„Midagi ei ole teha,“ ütles Tõnu, „eila Peeter juba tuletas nooriku soowil Hiiumaal tehtud lepingut meele . . .“

„Aga kas meie ei wõiks enne mitte nõuda, et Hiis wanamees lubatud raha meile kätte annab?“ küsis eit.

„Ega raha meile ei saa,“ ütles Tõnu, „see on Peetri ja Liisa asi. Meil ei ole muud, kui koht Peetrile ja wõtmed Liisale ära anda.“

Tund aega hiljem kutsus Tõnu Peetri ja Liisa taha tupp ja ütles:

„Noh, maja eest hoolitsemine jääb nüüd tänafest päewast peale teie hooleks. Püüdke siis tööd teha ja kofku hoida, et rikkus ikka kaswaks.“

Nüüd astus eit ette, sirutas wõtmed Liisa kätte ja sõnas:

„Säh, Liisu, siin need wõtmed, millega mina Tõhu talu wara 35 aastat olen warjanud; ära siis sina seda kohe pillama hakka! . . . Nüüd on meie waewaga korjatud wara kõik sinu hoole all; hea oleks, kui meie sinu kaasaraha, korra ka nähagi saaksite.“

„Minul ei ole kopikutki kaasaraha, see oli isa joobnud peaga kiitlemine ainult,“ ütles Liisa häbelikult.

Nagu ussist nõelatud kargasid mõlemad wanad kolm sammuga tagasi.

„Alga mul on kirjalik tunnistus taskus!“ kähistas Tõnu wihast ja ehmatusest lämmatud häälega.

„Kes teab“ hädaldas nüüd ka eit, „misfuguste kelmide kimpu teie Hiiumaal sattusite! Teie ei tundnud ju keegi kirja. Hiiumaal wõisid teid niipalju petta kui nad ise arwasi d. Ei ole seda kontrahiti ka weel kellegile kirjaostkajale näidatud. . . Karja Juku ei ole ka kodu, laseks kohe järele lugeda. . .“

Peeter ja Liisa lahkusid takka kambrist. Wanad jäiwad aga sinna hädaldama ning aru pidma, mis siis teha, kui Liisa kinnitus, et temal kaasaraha sugugi ei ole, tõsi on.

„Roha wõtan neilt tagasi, lasen Liisu Peetrist ära lahutada ja wana Hiiumaalt petise, kes kainele järelemõteldes kolmetuhanda rubla rööwel on, Siberisse saata!“

Ta tõmbas sahtlist Hiiumaalt tehtud kontrahiti ja läks, nõnda kuidas jalad kandsid, wallamaja poole, et seal kontrahiti näidata ja nõu küsida, kuidas asjaga peale hakata. — Kui ta kirjutajale asja ära oli kõnelema ja kaubakirja oli näidanud, ütles see naeratades:

„Hiidlane on teid tublisti tüsananud. Raubakirjas ei ütle ta mitte, et ta tütre Liisale 3000 rubla kaasa annab, waid et kolmetuhanda rublalise tütre teie poja Peetrile naiseks annab, ja selle wastu töötate teie perenaise woli kohe Liisale andma. Selle kauba järele ei ole teil Hiidlaste käest kopikatti nõuda, sest raha ta ei ole lubanud, waid tütre ja see on teie pojalt käes.“

„Seep see kõige halwem on!“ hädaldas Tõnu. „Alga ma tahan ta koera piitsaga üle mere tagasi kihutada! . . . Kas ma Hiiumaalt paljast, waest, kirbutanud tüdrukut läksin otsima? Raha, raha pidin temaga ühes saama! . . . Kui tal seda ei ole, siis kasigu sinna, kust ta on tulnud, mitte wõmajagi ei anna talle enam, niisuguse petise tütrele, kes ise ka niisama-fugune pea kelm on! . . . Päris teiste inimeste rööwell!“

„Waadake ette, armas Tõnu,“ waigistas teda kirjutaja. „Teie wõite ise weel kimpu langeda, kui teie teisa inimesi nõnda teotate; wõib olla, et wahimees, kes seina taga, teises toas on, kuuliski teie sõnu. Nüüdsel põlwel peab inimene ettewaatlik olema; ka halwad sõnad peetakse kuriteoks.“

„Sõnad peetakse kuriteoks,“ nurises Tõnu, „aga see ei ole kuritegu kui teise inimese käest 3000 rubla rööwitakse . . . Kas ma wa Hiidlastele selgesti ei ütelnud, et ma pojale wähemalt kolmetuhandelist naiseks ei soowi. Paljaid kerjusid oleks ma omast külast küllalt saanud, kas weel niisuguse järele oleks tarwis olnud mitme päewa teed Hiisaaarele sõita, kallist aega wiita ja hobuseid waewata! . . . Ma tahan wiha pärast lõhkeda, kui mõtlen, et minu ainus poeg Hiiumaalt waese tüdrukuga nadi naiseks sai, kuna siin mitmed oleks olnud, kes oma tuhat ehk enamgi kaasa oleks toonud. Hirmus! . . . Uga seda ma ei jäta! Hiis Liisu peab kasima, kui ta mitte kolmetuhandat rubla mu ette laua peale ei lao!“

Et kirjutaja Tõnu jutu ja hädaldamise peale wahetewahel naeratas, see äritas ja wihastas teda weel enam.

„Uga kuulge Tõnu,“ ütles wiimaks kirjutaja, kui wana Tõht juba küllalt oli tõnnitanud. „Teie lubate minija ära ajada, see ei ole aga mitte nii kerge; mõtelge, et seal teistel ka ütlemist on. Teie poeg, tema naine, naise isa Hiiumaal, ja õpetaja kõige pealt, wõiwad teid selles takistada. Liisa on teie poja seaduslik naine, selle peale waatamata, kas tal raha on ehk ei, ja seadus kaitseb abielu . . . Ujaksite teie oma wahel minija majast wälja, siis wõiksite raske trahwi alla langeda. Tead ju küll: õpetaja on nad laulatanud, kui tema leiab lahutamiseks nõu ja asja, siis on teine asi; aga oma peaga ei ole midagi teha.“

„Kas seal weel ei peaks lahutamiseks asja olema, kus nii suur pettus on lorda saadetud, — kolmtuhat rubla!“ arwas Tõnu.

Nähes, et kirjutaja mitte hästi temaga nõus ei olnud, mõtles ta iseeneses:

„Tahab meelega, küll ta siis minu nõusse hakkab . . . Mõne pudeli wiina, minu pärast ka paar kümment toopi magust ja paar lessikat wõid ohwerdan hea meelega, kui aga sellest Hiis waewa-täist weel lahti saan . . .“

Ta jättis kirjutajaga jumalaga ja sammus kobe kirikumõisa poole, et õpetajale poja ja minija lahutamise soowi

ette panna. Seel aga mõtles ta, kuidas õpetajat sõbralikult teha . . . Ta oli mõnelgi pühal kuulnud, et õpetaja waestele, misjonile, õpetaja leskedele jne. raha palus, sellepärast mõttis ta nõuks, nende annetega õpetajat meelitada.

„Läheb kulu, mis läheb, kui aga Hiiumaalt lahti saaks,“ mõtles ta lõpuks ja astus nõnda kindlal sammul õpetaja maja kõõgi uksest sisse.

Kui tüdruk ta õpetaja kirjutuse kambri oli juhatanud, teretas wana hallipeaga õpetaja teda harjunud lahkusena ja küsis siis, mis asi teda sinna tulema sundinud.

„Tõin siia õpetaja kätte rubla waeste heaks, rubla misjoni heaks ja kolm rubla õpetaja leskede heaks,“ ütles Tõnu ja sirutas wiie rublase paberi õpetaja kätte.

Õpetaja tänas, pani raha ära, pööras siis uuesti Tõnu poole ja ütles:

„See on armas, et teie hea asja tarbeks nii lahkesti ja rõõmuga annate . . . Rõõmsat andjat armastab Jumal! . . . Iseäranis rõõmustaw on see, et teie õpetajate leskede heaks kõigerohkem olete määranud. Õpetaja lesked on tõeste waesed; neil ei ole ju mõisat.“

Need õpetaja sõnad andsid Tõnule julgust oma asja awaldamiseks ja ta ütles mütsi kätte wahel keerutades:

„Tahaksin õpetajaga weel paari sõna kõneleda ja oma häda rääkida!“

„Noh, mis on siis, mu armas?“ küsis õpetaja lahkesti.

„Tõin pojale Hiiumaalt naise, et pidi 3000 rubla raha saama, nüüd ei sa kopitudki. See on kole pettus ja hullem weel kui rõõwimine. Tahaksin sellepärast õpetaja härrat paluda, et neid ära lahutaks, ja mu poeg ühe rikka neiu wõiks naiseks wõtta.“

Õpetaja tõmbas kulmu kortsu ja ütles:

„Armas Tõnu, mis Jumal on ühte pannud, seda ei pea inimene mitte lahutama! See on küll ülekohus, et Hiidlane teid pettis, aga see ei olnud teiest ka mitte õige, et teie raha pärast naist läksite otsima. Kristi inimene peab Jumalakartliku abikaasa otsima, mitte rikast. Wõib ka olla, et see, mis teie õnnetuseks peate, Jumalast teile õnneks saab pööratud, sellepärast olge aga rahul ja ärge püüdke kuuenda käsu wastu pattu teha, ega abielu lahutada.“

Tõnu nägi õpetaja silmis koguni wiha wälkuma, kui ta kakskümmend toopi magust lubas õpetajale, et ta tema poja

naise lahutamiseks nõuks ja abiks oleks. Kui ta õpetajalt, pika noomituse oli saanud, läks ta nukralt koju poole.

„Õnnetus õnnetuse peale,“ ümises ta iseeneses. „Pojal waene Hiidlane naiseks, wiis rubla wiskasin weel kirikuhärrale. Sel wiisil wõib inimene ennaft hulluks wihastada ja weriwaeseks jääda. Kõik selle õnnetuse on see Hiiu Mats mulle kaela toimetanud... Aga nad peawad kõik tundma, mis säärane pettus neile maksmata tuleb! Minema peksan nad kõik, ütlegu kirikuhärra ja kirjutaja, mis nad tahawad, aga Hiidlasti ma oma majasfe ei jäta!“

Roju jõudes hakkas ta kohe tõnnitama, et Mats teda õnnetuse sisse wedanud ja lubas kõik nad majast minema ajada kui Liisa mitte kolmetuhandet rublat ette ei näita.

Liisa nuttis ja wabandas, et tema pettusest waba olla, ei olla ka seda kuulnud, et isa nii suurt raha summa on lubanud... Mats nõudis aastapalga wäljamaksmist, kui teda enne kaubeldud ajalõppu teenistusest ära aetakse...

Peeter aga tõendas, et „wanal mehel“ ei ollagi enam midagi ütlemist.

„Peremehe kohused on ju minu täita,“ ütles Peeter, „sellepärast on ka minul õigus teenijaid jätta ehk lahti ütelda jne.“

Ra ei olla kellegil õigus tema naisele midagi käsku anda, weel vähem teda ära ajada.

Wana Tõhu Tõnu tundis nüüd enese üli õnnetu olema, kuid asja ei suutnud ta miskil teel parandada; ei saanud Hiiu Matsist ega Liisast ka kuidagi lahti.

Õnnetuseks oli Peeter niisamafugune narr, nagu kirjutaja ja õpetajagi, ega tahtnud lahutamisest midagi teada. Oli ju naise püüdmisega mehike waewa küllalt näinud ja tüdrukute pillamist maitseanud; kuidas pidi ta siis seda, kes temaga laulatatud, ära ajada lastma.

Asjalugu Tõnu küll enam muuta ei saanud. Hiiu Liisa, nõndsama ka Mats jäiwad ikka Tõhule, aga rahu ega õnne ei saanud seal keegi maitseada. Wana rahwa südameid piinas see, et Hiiumaalt waene minijas majasfe sai toodud ja neid nii häbemataalt peteti... Noor rahwas jälle kannatas wane mate alaliste pahanduste ja sõimusõnade all.

Naabri Süri sai aga sellest hea õpetuse. Sõhu rahwa lugu nähes, ütles ta :

„Mina rahapärast küll tüdrukut ei kosi, ega põlga. Keda mina, ja kes mind armastab, selle ma kosin . . .“

Sauna Wiiu, kes punapõseline wirt neiu, saigi ta abi-kaasaks ja nad elaswad üliõnnelikult.

